

ЗМІСТ

ДОСВІД НЕСПРАВЕДЛИВОГО
СТАВЛЕННЯ 2

НАПРУЖЕНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНА ІЗ
СОЦІАЛЬНОЮ ДОПОМОГОЮ 3

УЧАСТЬ У ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ 4

ВЗАЄМОДІЯ З ІНСТИТУЦІЯМИ ТА
ДОВІРА ДО НИХ 5

ПЛАНИ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ/
ПОВЕРНЕННЯ 6

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

- 22% ВПО повідомили, що вони або їхні сім'ї зазнавали дискримінації або несправедливого ставлення з моменту переміщення через те, що не були місцевими жителями. Найчастіше це спостерігалось у відносинах із місцевим населенням.
- 16% респондентів повідомили про відчуття соціальної напруженості через нерівний доступ до соціальної допомоги, що може призвести до подальшого загострення ситуації, якщо цю проблему не вирішити.
- Економічні умови і зайнятість є основними чинниками соціальної напруженості та дискримінації і можуть мотивувати українців повертатися додому. Найчастіше причиною соціальної напруженості респонденти називали нерівний доступ до грошової допомоги. Майже половина ВПО, які шукають роботу, повідомили про дискримінацію ВПО з боку працедавців на підставі їхнього статусу переміщеної особи. Респонденти часто називали зайнятість та економічні умови чинниками, що мотивують планування повернення, з огляду на проблеми з працевлаштуванням у місцях переміщення.

КОНТЕКСТ

Станом на вересень 2023 року в статусі внутрішньо переміщених осіб залишається приблизно 3 674 000 осіб (згідно з даними P14 GPS MOM), а за кордон виїхало приблизно 6 300 000 осіб (згідно з даними УВКБ ООН станом на 14 листопада 2023 року). За оцінками MOM, 4 573 000 осіб повернулися до звичного місця проживання в Україні після щонайменше двохтижневого періоду переміщення через повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року, причому 22% із них повернулися з-за кордону. За оцінками, ще 298 000 осіб повернулися з-за кордону і розселилися по всій Україні у статусі ВПО (згідно з даними P14 GPS MOM).

Після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року численні громади по всій Україні почали приймати переміщених осіб з інших регіонів країни. Продовження масштабного переміщення, ймовірно, призведе до зростання навантаження на державні послуги, інфраструктуру, ринки житла і праці в приймаючих громадах. У поєднанні зі сприйняттям нерівного доступу до допомоги серед різних груп населення це може у контексті тривалого переміщення посилити напруженість у відносинах між різними групами.

У зв'язку з цим у цьому нарисі представлено ключові висновки щодо соціальної згуртованості, довіри до державних інституцій, а також вибору довгострокових рішень, отримані за результатами проведення двох послідовних раундів Опитування загального населення (GPS). Метою цього нарису є надання інформації для планування програм MOM із формування соціальної згуртованості в Україні, а також підтримання ширшого розроблення програм і політик на основі фактів, адвокації та подальших досліджень на цю тему.

ОПИС ЗАСТОСОВАНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Дані, представлені в цьому звіті, отримано на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ) та зібрано агенцією MultiCultural Insights у ході раундів 13 (P13) та 14 (P14) Опитування загального населення (GPS). Дані було зібрано в ході телефонних інтерв'ю з респондентами, визначеними під час національного репрезентативного опитування, що охопило 20 000 осіб. Дані раунду 13 включають результати інтерв'ю з 1 611 ВПО, 1 671 особою, що повернулася, та 2 015 непереміщеними особами, які були проведені в період із 1 по 14 червня 2023 року. Дані раунду 14 включають результати інтерв'ю з 1 493 ВПО, 1 653 особами, що повернулися, та 2 002 непереміщеними особами, які були проведені в період із 3 по 25 вересня 2023 року. ВПО визначають як осіб, які залишили дім або перебувають поза звичним місцем проживання через повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року, незалежно від того, чи зареєстровані вони у статусі ВПО. «Особа, що повернулася» визначено як особи, які повернулися до свого звичного місця проживання після тривалого періоду переміщення (щонайменше два тижні, починаючи з лютого 2022 року). Усі інші особи вважаються непереміщеними.

Усі інтерв'ю проводилися шляхом набору випадкових телефонних номерів із використанням методу автоматизованого телефонного опитування (CATI), що дало змогу отримати результати із загальною похибкою 1,35% [CL 95%]. Дослідження охоплювало всю територію України за винятком Кримського півострова і районів Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей, які перебувають під тимчасовим військовим контролем Російської Федерації, де наразі відсутнє покриття українських операторів телефонного зв'язку. Усі інтерв'ю проводилися анонімно. Перед початком інтерв'ю респондентів просили надати згоду на його проведення. До груп інтерв'юерів увійшли як чоловіки, так і жінки. Інтерв'ю проводилися українською та російською мовами. Вибір мови залежав від уподобань кожного з респондентів. Для отримання додаткової інформації про методологію і структуру вибірки див. [Методологічну довідку](#).

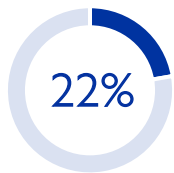
Обмеження: Точна частка не охопленого населення невідома. Особи, які нині проживають за межами України, в опитуванні участі не брали, оскільки їх було виключено з вибірки. Оцінки чисельності населення основані на припущенні про те, що неповнолітніх осіб (молодших за 18 років) супроводжують їхні батьки або дорослі опікуни. Основа вибірки обмежена дорослими, які користуються мобільним телефоном. Невідомо, чи всі телефонні мережі повноцінно працювали по всій території України протягом усього періоду опитування, тому деякі номери могли мати вищу ймовірність набору, ніж інші. Мешканці території зі значними пошкодженнями цивільної інфраструктури, можливо, меншою мірою представлені у вибірці. Можна припустити, що фактичні потреби насправді більші, ніж ті, про які було отримано інформацію при опитуванні. В опитуванні не брали участі жителі Автономної Республіки Крим (АРК) та не підконтрольних уряду України територій Донецької та Луганської областей.

ДОСВІД НЕСПРАВЕДЛИВОГО СТАВЛЕННЯ (P13)

КЛЮЧОВИЙ ВИСНОВОК 1. Статус переміщеної особи може бути причиною дискримінації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та осіб, що повернулися, або несправедливого ставлення до них.

Частка осіб, що повернулися, та ВПО, які повідомили, що зазнали дискримінації або несправедливого ставлення через те, що не є місцевими жителями приймаючої громади (до повернення у випадку осіб, що повернулися). Особливо це стосується респондентів, які на момент збору даних все ще були переміщеними особами: 22% ВПО повідомили про несправедливе ставлення. Частка осіб, що повернулися, які повідомили про дискримінацію з моменту переміщення, була нижчою, ніж серед ВПО (10%), але вищою, ніж серед осіб, що повернулися, які зазнали дискримінації в місці, куди вони повернулися (6%).

Більшість ВПО та осіб, що повернулися, які повідомили про дискримінацію або несправедливе ставлення, зазначали, що така поведінка мала місце **під час взаємодії з місцевим населенням**.

ВПО повідомили, що вони або їхні сім'ї зазнавали **дискримінації** або **несправедливого ставлення з моменту переміщення** через те, що не були місцевими жителями

осіб, що повернулися, повідомили, що вони або їхні сім'ї зазнавали **дискримінації** або **несправедливого ставлення з моменту переміщення** через те, що не були місцевими жителями

Рисунок 1: Ситуації, під час яких ВПО та особи, що повернулися, згідно з повідомленнями, зазнавали дискримінації або несправедливого ставлення з моменту переміщення, за часткою респондентів, які повідомили, що зазнавали дискримінації або несправедливого ставлення

	ВПО	Особи, що повернулися
У відносинах із місцевим населенням	65%	59%
У відносинах із місцевими органами влади	15%	18%
При спробах знайти безпечне й доступне житло	10%	12%
На роботі	11%	7%
При отриманні гуманітарної допомоги	10%	8%
У закладах охорони здоров'я	7%	5%
У громадському транспорті	7%	4%
У місцевих установах/ організаціях	5%	8%
У відносинах із іншими ВПО	1%	2%

Відмінності за статтю респондентів

Серед респондентів, які повідомили, що зазнали дискримінації або несправедливого ставлення, жінки частіше за чоловіків відзначали, що така поведінка мала місце **під час отримання гуманітарної допомоги** (13% опитаних жінок порівняно з 3% опитаних чоловіків).

І навпаки, серед респондентів, які повідомили, що зазнали дискримінації або несправедливого ставлення, зокрема серед внутрішньо переміщених осіб, чоловіки дещо частіше за жінок відзначали, що така поведінка мала місце **під час взаємодії з місцевим населенням** (76% опитаних внутрішньо переміщених чоловіків порівняно з 60% опитаних внутрішньо переміщених жінок).

6% осіб, які повернулися, повідомили, що вони або їхні сім'ї зазнавали **дискримінації** або **несправедливого ставлення з моменту повернення** до свого звичного місця проживання через те, що виїхали після початку повномасштабного вторгнення.

НАПРУЖЕНІСТЬ, ПОВ'ЯЗАНА ІЗ СОЦІАЛЬНОЮ ДОПОМОГОЮ (P13)

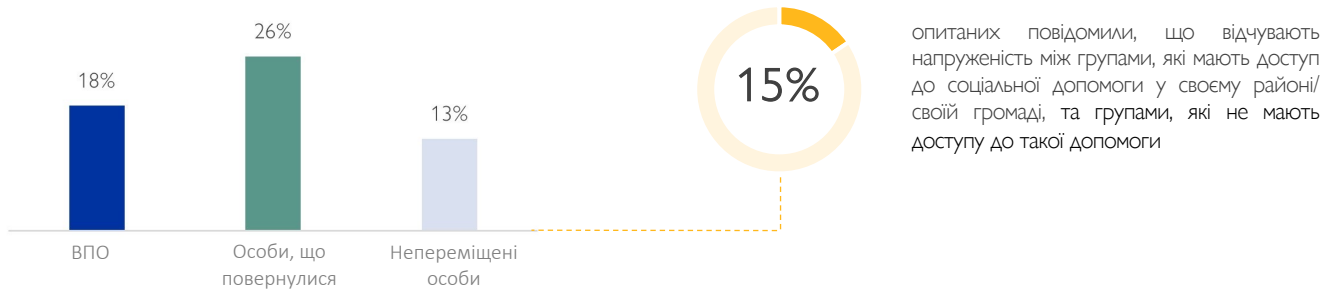
КЛЮЧОВИЙ ВИСНОВОК 2. Нерівний доступ до допомоги, зокрема нерівний доступ до соціальної допомоги, є одним із чинників соціальної напруженості.

Чверть (26%) респондентів повідомили про існування соціальної напруженості в місцях повернення між групами, які отримували соціальну допомогу, і тими, хто такої допомоги не отримував. Так само майже кожна п'ята ВПО (18%) повідомила про соціальну напруженість із приводу доступу до соціальної допомоги в приймаючих громадах. Найвищу частку ВПО, які повідомили про наявність соціальної напруженості, було зафіксовано у Львівській області (34%), а найнижчу — в Харківській області (11%)*.

Якщо залишити цю соціальну напруженість без уваги, вона може призвести до збільшення кількості випадків дискримінації як у приймаючих громадах, так і в громадах, куди повертаються люди. Чверть ВПО повідомили про напруженість у взаємодії з місцевим населенням. Підвищений рівень дискримінації, пов'язаний із взаємодією з місцевим населенням (як показано на графіку нижче), свідчить про соціальні розколи, що можуть спонукати окремих осіб до повторного переміщення або передчасного повернення, що зі свого боку наражає домогосподарства на більші ризики, пов'язані з війною або переміщенням.

* Дані щодо цього запитання доступні для Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Львівської, Одеської, Полтавської та Харківської областей.

Рисунок 2: Частка осіб, які повідомили, що відчували напруженість між групами, що отримують соціальну допомогу від держави, і тими, хто її не отримує, у своєму районі/ своїй громаді, за статусом переміщених осіб

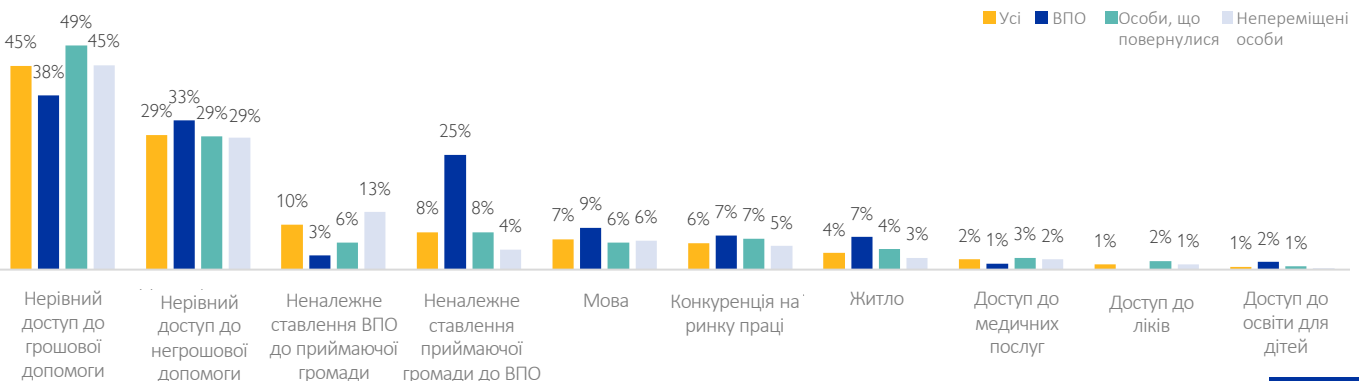
Доступ до гуманітарної грошової та соціальної допомоги залишається потребою, про яку найчастіше повідомляють респонденти, і водночас найпоширенішою причиною напруженості

Найчастіше причиною напруженості респонденти називали нерівний доступ до грошової (45% тих, хто відчував напруженість) і негрошової допомоги (29%).

Нерівний доступ до грошової допомоги викликав особливі занепокоєння серед осіб, що повернулися, і непереміщеного населення. Приблизно 49 відсотків осіб, що повернулися, і 45 відсотків непереміщеного населення, які повідомили про напруженість у своїх громадах, назвали причиною такої напруженості нерівний доступ до грошової допомоги (порівняно з 38% ВПО). Більше того, це викликало значне занепокоєння в сільській місцевості, де нерівний доступ до грошової допомоги був визначений основним чинником соціальної напруженості 54 відсотків респондентів, які повідомили про напруженість у громаді, порівняно із 42% та 40% респондентів у малих та великих містах відповідно. Серед ВПО та осіб, що повернулися, рівень відчуття соціальної напруженості, пов'язаної із грошовою допомогою, був найнижчим у Києві. Особи, що повернулися, з Миколаївської (38%) та Чернігівської (37%) областей найчастіше повідомляли про соціальну напруженість, пов'язану з доступом до соціальної допомоги, яка, ймовірно, посилюється повільнішим відновленням ключових секторів економіки в цих областях.

З огляду на те, що потреба в грошовій або фінансовій допомозі залишається найбільш поширеною потребою як серед ВПО, які намагаються інтегруватися в приймаючій громаді, так і серед усіх інших ВПО та осіб, що повернулися, дуже важливо враховувати потенційну напруженість, що може виникнути при наданні такої допомоги.

Рисунок 3: Частка осіб, які відчували напруженість, за вказаними причинами

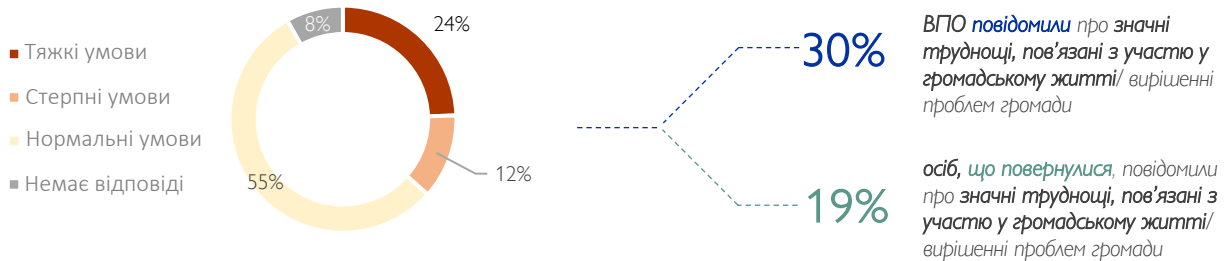
УЧАСТЬ У ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ (P14)

КЛЮЧОВИЙ ВИСНОВОК 3. Участь ВПО та осіб, що повернулися, у громадському житті залишається на низькому рівні.

Приблизно чверть ВПО та осіб, що повернулися, повідомили про значні труднощі, пов'язані з участю у громадському житті та вирішенні проблем громади. Ця частка була помітно вищою серед ВПО (30%), ніж серед осіб, що повернулися (19%). Водночас, за повідомленнями респондентів, рівень фактичної участі у процесі ухвалення рішень із різних питань був дуже низьким серед усього населення. Примітно, що найвищий рівень участі був зафіксований стосовно питань надання гуманітарної допомоги: 14 відсотків усіх респондентів повідомили, що принаймні певною мірою були залучені до процесу ухвалення рішень, пов'язаних із наданням гуманітарної допомоги (12% ВПО, 21% осіб, що повернулися, та 14% непереміщених осіб). З огляду на те, що чверть ВПО та осіб, що повернулися, повідомили про високу здатність до участі у громадському житті, низький рівень участі може бути зумовлений не лише нездатністю особи брати участь у такому процесі, але й рішенням не робити цього.

Особи, які повернулися і які розглядали можливість залишити своє нинішнє місце перебування (тобто повторне переміщення), набагато частіше повідомляли про значні труднощі, пов'язані з участю у громадському житті (38% порівняно з 17% серед усіх осіб, що повернулися). Це вказує на важливість реінтеграції в усі аспекти суспільного життя як важливої передумови остаточного повернення.

Рисунок 4: Частка ВПО та осіб, що повернулися, за самооцінкою рівня труднощів, з якими вони стикаються при участі у громадському житті/вирішенні проблем громади

Відмінності за віком, статтю та місцевістю

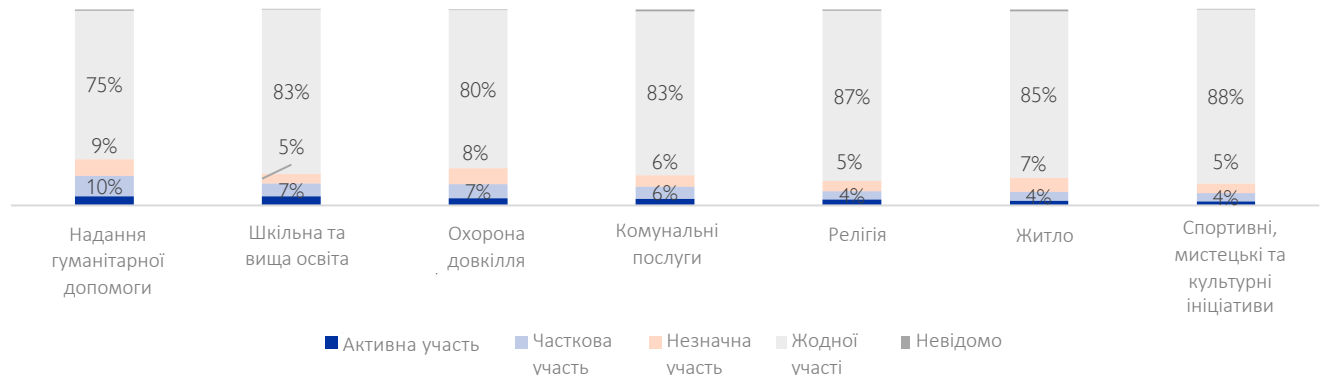
 Найчастіше про значні труднощі, пов'язані з участю у громадському житті, повідомляли люди віком від 60 років. За повідомленнями респондентів, вони також демонстрували найнижчий рівень участі в ухваленні рішень із певних питань, як-то надання гуманітарної допомоги.

Опитані чоловіки та жінки віком від 60 років повідомляли про однаковий рівень участі в ухваленні рішень. Однак опитані жінки віком від 60 років часто стикалися з більшими проблемами, ніж опитані чоловіки: 41 відсоток внутрішньо переселених жінок/жінок, що повернулися, віком від 60 років повідомили про значні труднощі з участю в громадському житті порівняно з 29 відсотків внутрішньо переселених чоловіків/чоловіків, що повернулися, віком від 60 років. Ці висновки вказують на необхідність приділяти особливу увагу потребам людей похилого віку при розробленні інклюзивних програм.

 По всій країні зазначені результати були схожими, хоча в Київській області як ВПО, так і особи, що повернулися, дещо частіше повідомляли про можливість участі в громадському житті, ніж в інших областях країни (83% у Київській області порівняно з 76% в цілому)*. Аналогічно, ВПО та особи, що повернулися, у великих містах частіше повідомляли про можливість участі у громадському житті, ніж у сільській місцевості. Ці висновки можуть бути частково пов'язані з різною віковою структурою населення в різних регіонах, оскільки частка ВПО/осіб, що повернулися, старшого віку в сільській місцевості є вищою. Тим не менше, вони можуть свідчити про більш проблемні із соціальною згуртованістю в менш урбанізованих районах.

* Дані щодо відповідей на це запитання ВПО доступні для Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Львівської, Одеської, Полтавської та Харківської областей; дані щодо відповідей на це запитання осіб, які повернулися, доступні для Київської, Миколаївської, Одеської, Харківської та Чернівецької областей.

Рисунок 5: Частка осіб, які повідомили про ступінь їхньої безпосередньої участі у процесах ухвалення рішень щодо різних питань на рівні місцевої громади в районах, де вони проживали на момент збору даних

ВЗАЄМОДІЯ З ІНСТИТУЦІЯМИ ТА ДОВІРА ДО НИХ (P14)

КЛЮЧОВИЙ ВИСНОВОК 4. Більшість людей взаємодіють з органами державної влади, щоб впливати на ухвалення рішень у своїй громаді. Однак недовіра до різних типів інституцій та організацій є відносно поширеним явищем.

Більшість респондентів повідомили, що беруть участь у громадському житті шляхом взаємодії з органами державної влади. 19% респондентів вказали органи державної влади як інституцію, через яку вони беруть участь в ухваленні рішень. Також це відбувається через школи (14%), управління житлового забезпечення (14%), неурядові організації (НУО) та організації громадянського суспільства (ОГС) (11%).

Водночас, згідно з повідомленнями респондентів, недовіра до органів місцевої влади є поширеним явищем. 25 відсотків респондентів повідомили, що взагалі не довіряють місцевій владі, тоді як інші 23 відсотки респондентів повідомили про низький рівень довіри. Серед організацій та інституцій респонденти найчастіше повідомляли про певний рівень довіри до спеціалізованих установ (фінансових, медичних, освітніх та інших): 58 відсотків респондентів повідомили, що частково або повністю довіряють цим організаціям, а також міжнародним та неурядовим організаціям (52%).

Рисунок 6: Основні інституції, з якими респонденти взаємодіють, щоб впливати на ухвалення рішень у своїй громаді, за часткою респондентів, які повідомили, що взаємодіють з ними, щоб впливати на ухвалення рішень у своїй громаді

Відмінності за місцевістю

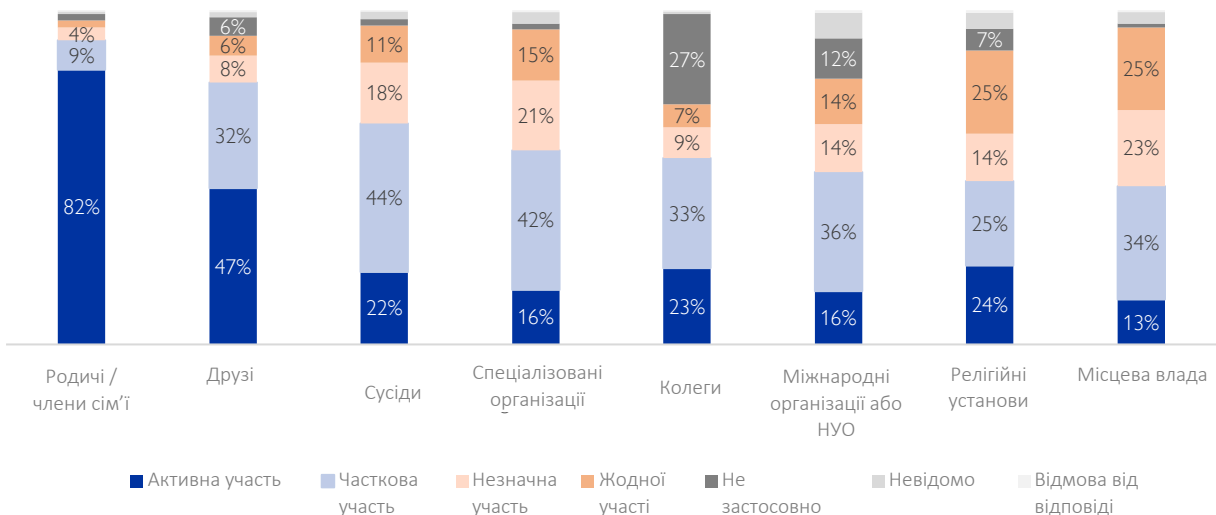

Між групами населення не зафіксовано істотних відмінностей щодо інституцій, шляхом взаємодії з якими люди впливали на ухвалення рішень у громаді.

Проте дещо більша частка респондентів у сільській місцевості (28%), ніж у малих містах (19%), передмістях великих міст (20%) або великих містах (15%), повідомили, що впливають на ухвалення рішень у громаді шляхом взаємодії з органами державної влади.

Особливо це стосується осіб, що повернулися, і непереміщених осіб. 31 відсоток осіб, що повернулися, в сільській місцевості повідомили про вплив на ухвалення рішень у громаді шляхом взаємодії з органами державної влади порівняно з 22 відсотками осіб, що повернулися, в малих містах і 17 відсотками осіб, що повернулися, у передмістях великих міст та у великих містах.

Рисунок 7: Ступінь довіри респондентів до організацій та інституцій, за інституціями та часткою респондентів, які їм довіряють

ПЛАНИ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ/ ПОВЕРНЕННЯ (P13)

КЛЮЧОВИЙ ВИСНОВОК 5. Хоча нерівний доступ до допомоги є одним із чинників соціальної напруженості, **нерівний доступ до роботи** може ще більше посилити таку напруженість, а труднощі з працевлаштуванням можуть стати ключовою перешкодою для інтеграції в місцеву громаду як довгострокового рішення проблеми переміщення.

Рівень безробіття серед ВПО порівняно високий. Проблеми ВПО з працевлаштуванням в поточному місці перебування можуть бути пов'язані, зокрема, з дискримінацією на ринку праці. Згідно з повідомленнями респондентів, 20% ВПО є безробітними, тоді як серед осіб, що повернулися, та непереміщеного населення цей показник становить 10,5% і 8% відповідно. Такий високий рівень безробіття серед ВПО може частково пояснюватися дискримінацією, з якою вони, як повідомляється, стикаються під час пошуку роботи: 46 відсотків безробітних ВПО, які активно шукають роботу, повідомили, що **працедавці неохоче беруть або й узагалі не бажають брати на роботу ВПО.**

Хоча безпекові умови залишаються основним чинником, що перешкоджає поверненню ВПО, **економічні умови також відіграють важливу роль у поверненні населення.** Після сентиментальних причин або причин, пов'язаних із сім'єю (найпоширеніші причини, через які ВПО планують повернутися в короткостроковій перспективі), та міркувань, пов'язаних із доступом до житла (для одних це є причиною повернутися, а для інших — залишитися), значно більша частка ВПО назвала економічні умови мотивацією для повернення (21% респондентів, які планують повернутися, назвали їх причиною), а не причиною, через яку вони планують залишитися (8%). Аналогічно, підтримкою, що необхідна для інтеграції, найчастіше називають грошову допомогу.

Рисунок 8: **Наміри щодо переміщення ВПО, які не планують повернутися** до звичного місця проживання протягом двох тижнів після оцінювання, в цілому та за віковими групами

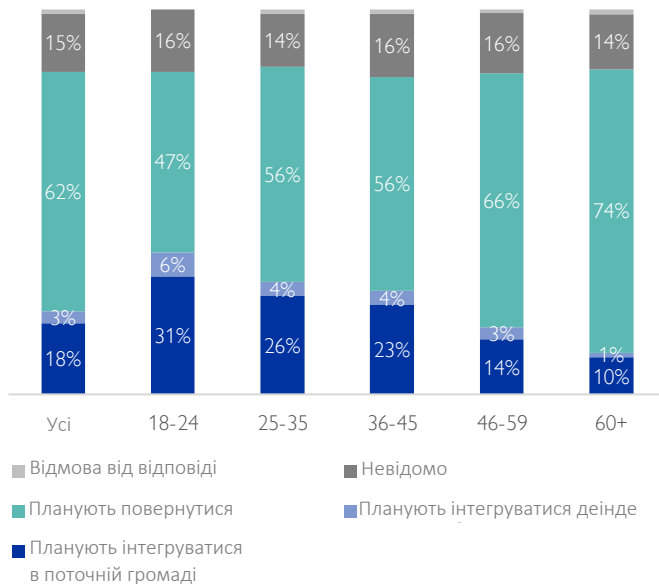
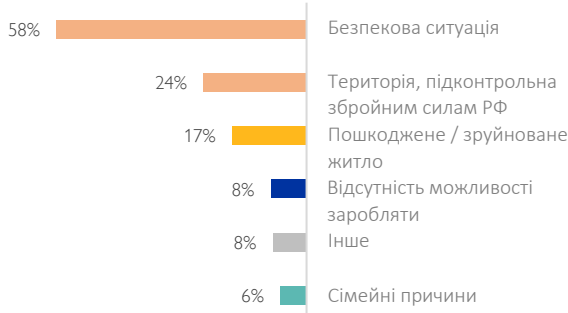

Рисунок 10: **Причини, через які, як повідомили ВПО, які не планують повернутися до звичного місця проживання на момент збору даних, вони не планують повернутися (P13)**

14%

ВПО повідомили, що вони **безробітні й активно шукають роботу** (порівняно з 7% осіб, що повернулися, та 7% непереміщених осіб) (P13)

Рисунок 9: **Тип підтримки, необхідної для інтеграції ВПО, які планують інтегруватися, за часткою ВПО, які планують інтегруватися і які повідомили про таку потребу**

Рисунок 11: **Причини, через які ВПО, які планують повернутися, вирішили покинути поточне місце перебування і повернутися до звичного місця проживання (P13)**

46%

безробітних ВПО, які активно шукають роботу, повідомили про **дискримінацію працедавцями ВПО при прийомі на роботу** (P13).